

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

А. В. Калачик, Л. Л. Гевлич

Анотація. Важливим інструментом соціального захисту населення є пенсійне забезпечення, що виступає єдиним джерелом доходу для більшості непрацездатних громадян. Українське суспільство перебуває в демографічній кризі, яка супроводжується процесами зовнішньої міграції молодих людей та низькою народжуваністю, що обумовлює збільшення питомої ваги людей похилого віку. За таких умов солідарна пенсійна система не може забезпечити гідні виплати майбутнім пенсіонерам, тому дослідження питань функціонування недержавних пенсійних фондів є актуальним та таким, що має практичну значущість. Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану недержавних вітчизняних пенсійних фондів для визначення основних тенденцій їх розвитку. У роботі проаналізована динаміка розвитку вітчизняних недержавних пенсійних фондів за основними показниками, структура їх інвестиційного портфелю та його доходність, ідентифіковані основні проблеми та визначені тенденції розвитку, окреслені напрями подальших досліджень.

Ключові слова: пенсійна система, солідарна система, недержавний пенсійний фонд, страхування.

Вступ. Найбільш затребуваним інструментом соціального захисту населення є пенсійне забезпечення, адже воно виступає єдиним джерелом доходу для більшості непрацездатних громадян, а відтак, прямо впливає на якість їх життя. Як відомо, українське суспільство перебуває в демографічній кризі, що супроводжується процесами зовнішньої міграції переважно молодих людей, які б мали сплачувати внески до державного пенсійного фонду. Через низьку народжуваність працездатного населення меншає, людей похилого віку, навпаки, стає більше, тому очевидно, що солідарна пенсійна система не може забезпечити гідні виплати майбутнім пенсіонерам. За таких умов неабиякої актуальності набувають питання, що пов'язані з функціонуванням недержавних пенсійних фондів.

У своїх працях питання діяльності недержавних фондів в Україні досліджували такі вітчизняні вчені як Є. В. Остропольська, Я. В. Ашиткова, М. І. Дзямучич, Н. М. Чиж [1–2]. Але динаміка соціальних реформ викликає необхідність осучаснення їх напрацювань.

Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану недержавних вітчизняних пенсійних фондів для визначення основних тенденцій їх розвитку.

Основний розділ. На сьогодні в Україні функціонують дві системи: солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та система добровільного пенсійного забезпечення. Розглянемо, чи досягнуті основні показники ефективності вітчизняної солідарної системи, зокрема:

1) *співвідношення працюючих та пенсіонерів:* станом на початок 2020 року в Україні на 1 пенсіонера припадає приблизно 1 працівник, за якого сплачують внески до Пенсійного фонду України, тому заплановані видатки пенсійного забезпечення у 2020 р. складатимуть 9,8% ВВП, що є надто великим навантаженням на державний бюджет;

2) *коефіцієнт заміщення* як показник здатності пенсійної системи зберегти особі попередній рівень життя після виходу на пенсію: у середньому по Україні на початок 2020 року становить 20% при міжнародних вимогах у 40 %;

3) *розмір пенсій:* на початок 2020 року мінімальна пенсія за віком (з урахуванням трудового стажу) становила 1638 грн., середня – 3083 грн., а реальний прожитковий мінімум за оцінками Кабінету міністрів України – 4251 грн. При цьому 0,7 % пенсіонерів наразі отримують пенсію до 1500 грн.; 34,8 % – від 1501 до 2000 грн.; 34,2 % – від 2001 до 3000 грн.; 12,4 % – від 3001 до 4000 грн. [3].

Таким чином, можна констатувати, що існуюча в Україні солідарна пенсійна система не є ефективною за всіма трьома показниками. Очевидно, що для зміни цього становища необхідно збільшувати надходження до Пенсійного фонду України, що

пропонується зробити, зокрема, шляхом збільшення величини пенсійного внеску та чисельності платників внеску або/та підвищення пенсійного віку [1]. Такі шляхи є вкрай непопулярними заходами, як і намагання досягти успіху через ліквідацію самого Пенсійного фонду з передачею його функцій Міністерству фінансів України, Державній казначейській Службі України або створення Національного страхового агентства [4]. Ми наполягаємо, що збереження солідарної системи не в змозі вирішити існуючі проблеми, натомість, необхідно розбудовувати прогресивну систему пенсійних накопичень, яку реалізують недержавні пенсійні фонди.

Система недержавного пенсійного забезпечення наразі регулюється Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та полягає у можливості впливу кожного громадянина на величину пенсійних виплат у майбутньому через власні внески на свій рахунок у недержавні пенсійні фонди згідно із укладеними пенсійними контрактами. Відповідно до законодавства недержавним пенсійним фондом (НПФ) є юридична особа із статусом неприбуткової організації, що функціонує виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам фонду у визначеному законами України порядку [5]. При цьому НПФ не може самостійно розпоряджатись активами учасників, а зобов'язаний найняти установи з відповідними державними ліцензіями, за діяльністю яких, у свою чергу, наглядатимуть державні регулятори (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Структура недержавного пенсійного фонду

Установа	Обов'язки	Державний наглядовий орган
Адміністратор фонду	Обробка персональної інформації вкладників та учасників, підписання з ними пенсійних контрактів, ведення обліку, організація аудиту	Нацкомфінпослуг (національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг)
Компанія з управління активами	Інвестування активів фонду у фінансові інструменти, перелік яких передбачений законодавчо	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
Банк-зберігач	Зберігання активів фонду	Національний банк України

НПФ функціонують в Україні з 2004 року, але слід констатувати, що досі не відбулося масового залучення громадян до укладання персоналізованих контрактів недержавного пенсійного забезпечення. Станом на початок 2020 року на території 9 регіонів налічується 64 НПФ, динаміка зміни основних показників діяльності яких за десять років представлена у табл. 2.

Дані табл. 2 демонструють загальне розширення ринку недержавного пенсійного страхування із незначним зростанням загальних ключових показників. Враховуючи, що за 10 років чиста вартість активів збільшилась в 2,3 рази, наявні перспективи досягнення значного рівня капіталізації пенсійних фондів навіть у короткостроковому періоді. Приріст обсягу чистих активів, значно більший за приріст обсягу пенсійних внесків, вказує на активну інвестиційну діяльність НПФ, ефективність якої визначає пенсійні накопичення вкладників.

Таблиця 2 – Загальні показники діяльності найбільших вітчизняних НПФ

Назва НПФ	Чиста вартість активів (млн грн.)		Сума внесків (млн грн.)		Кількість учасників (тис. осіб)		Сума виплат (млн грн.)	
	2009	2019	2009	2019	2009	2019	2009	2019
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Емирит Україна	107,4	171,2	66,3	66,7	73,1	70,8	44,3	55,7
Приват Фонд	59,7	161,6	41,01	107,2	42,6	49,1	7,5	20,3
ОТП Пенсія	36,7	148,5	17,3	52,3	9,6	45,1	1,2	11,03

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фармацевтичний	50,5	117,4	40,2	67,6	1,02	1,3	2,6	7,7
Династія	0,53	69,9	3,5	4,4	0,08	40	0	2,01
ВСІ	42	63,6	34,9	56,5	4,2	55	20,2	31,2
Україна	48,7	54,6	42,3	44,4	4,8	4,5	14,1	20,3
Соціальний стандарт	27,2	42,6	21,8	26,4	4,4	4,3	7,4	10,3
Український пенсійний фонд	2,02	40,1	0,4	0,8	0,15	0,4	0,7	13,1
Соціальна перспектива	18,2	31,6	46,3	12,6	14,7	14,7	1,7	4,8
Усього	392,95	901,1	314,01	438,9	154,65	285,2	99,7	176,44

Примітка: побудовано за даними [6]

Чинним законодавством передбачена заборона на залучення в якості об'єктів інвестування для НПФ векселів, похідних цінних паперів, цінних паперів, емітентами яких є інститути спільного інвестування (якщо інше не встановлено нормативно-правовими актами Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку), цінних паперів пов'язаних осіб та осіб, які надають послуги недержавному пенсійного фонду [5]. У табл. 3 наведено структуру інвестиційного портфелю та дохідність чотирьох НПФ з найбільшою чистою вартістю активів у 2019 році.

Таблиця 3 – Структура інвестиційного портфелю та дохідність найбільших НПФ України в 2019 році

Назва НПФ	Інвестиційний портфель	Дохідність за рік (млн грн.)
Емирит Україна	Державні цінні папери 50 %, банківські депозитні та поточні рахунки, ощадні сертифікати банків 41 %, облігації українських підприємств 7 %, інші активи 2 %	10,7
Приват Фонд	Банківські депозитні та поточні рахунки, ощадні сертифікати банків 50 %, державні цінні папери 43 %, облігації українських підприємств 4 %, об'єкти нерухомості 2 %, інші активи 1 %	9,4
ОТП Пенсія	Державні цінні папери 45 %, банківські депозитні та поточні рахунки, ощадні сертифікати банків 42 %, облігації українських підприємств 6 %, акції українських емітентів 5 %, інші активи 2 %	9,4
Фармацевтичний	Державні цінні папери 50 %, банківські депозитні та поточні рахунки, ощадні сертифікати банків 37 %, облігації місцевих позик 4 %, облігації українських підприємств 4 %, акції українських емітентів 5 %	7,2

Примітка: побудовано за даними [6]

З таблиці 3 видно, що в структурі портфелю НПФ переважають інвестиції в державні цінні папери, вкладення на депозити та ощадні сертифікати банків, а інвестиції в акції, облігації вітчизняних підприємств та інші активи варіюються на рівні 1–13 %.

Разом з тим за 10 років активного існування до системи недержавного пенсійного страхування не вдалося залучити навіть 50% економічно активного населення України, що є основним чинником низької ефективності фондів навіть при вдалому інвестуванні. Для вирішення зазначеної проблеми рекомендується налагоджувати правильну комунікацію з

громадськістю, широко освітлювати вигоди участі в НПФ, а також різницю між системою недержавного пенсійного забезпечення та солідарного пенсійного забезпечення та основні проблеми останньої.

З урахуванням вищевикладеного подальший розвиток НПФ залежатиме від таких чинників:

1) результатів розгляду Верховною Радою України Законопроекту № 2683 «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення», який має ввести обов'язкове відрахування з доходів працівників та роботодавців (мінімально 2 % та 1 % відповідно) на індивідуальний накопичувальний пенсійний рахунок, а також розширює перелік об'єктів інвестування та дозволяє інвестування за кордон [7];

2) ефективності діяльності Всеукраїнської Асоціації НПФ (розпочала свою роботу 03.02.2020 р.), мета якої полягає у формуванні якісного та надійного ринку НПФ з акцентом на захисті прав та інтересів вкладників та підвищенні рівня економічного добробуту та соціальної захищеності пенсіонерів [8].

На нашу думку, забезпечити гідне життя теперішніх та майбутніх пенсіонерів можливо лише за умови ефективного поєднання потужного інструментарію фінансового ринку – НПФ з традиційною солідарною системою пенсійного забезпечення.

Висновки. Таким чином, за результатами дослідження можна констатувати, що недержавні пенсійні фонди є значущим елементом пенсійної системи, що впливає на стан економічної, інвестиційної та соціальної сфер країни. Проведений аналіз поточного стану добровільного недержавного забезпечення свідчить про необхідність перегляду функціонування існуючої моделі. Уряд України має сприяти залученню економічно активного населення до участі в НПФ через підвищення фінансової грамотності громадян, а також розвитку власне самих НПФ через внесення змін у законодавство.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з порівняльним аналізом НПФ та інших видів інститутів фінансового посередництва в Україні.

Аннотація. Важним інструментом соціальної захисти населення виступає пенсійне забезпечення як єдиний джерело доходу для більшості нетрудоспособних громадян. Українське суспільство знаходиться в демографічному кризисі, який супроводжується процесами зовнішньої міграції молодих людей та низької народжуваності, що обумовлює збільшення частки старшого населення. При таких умовах солідарна пенсійна система не може забезпечити гідні виплати майбутнім пенсіонерам, тому дослідження питань функціонування недержавних пенсійних фондів є актуальним та має практичне значення. Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану недержавних пенсійних фондів для визначення основних тенденцій їх розвитку. В роботі проаналізована динаміка розвитку недержавних пенсійних фондів за основними показателями, структура їх інвестиційного портфеля та його доходність, ідентифіковані основні проблеми та визначені тенденції розвитку, окреслені напрями подальших досліджень.

Ключові слова: пенсійна система, солідарна система, недержавний пенсійний фонд, страхування.

Abstract. An important tool for social protection is the provision of pensions, which is the sole source of income for most disabled people. The Ukrainian society is in a demographic crisis, which is accompanied by the processes of external migration of young people and the low birth rate, which causes an increase in the share of older people. In such circumstances, a solidarity pension system cannot provide decent payments to future retirees, so research into the functioning of non-state pension funds is relevant and of practical importance. The purpose of this study is to analyze the current state of non-state domestic pension funds to determine the main trends in their development. The dynamics of the development of domestic non-state pension funds by the main indicators, the structure of their investment portfolio and its profitability, the main problems and the identified trends of development, outlined directions of further research are analyzed in the work.

Keywords: pension system, solidarity system, non-state pension fund, insurance.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Остропольська Є. В., Ашиткова Я. В. Недержавні пенсійні фонди як суб'єкти фінансового ринку України. *Економічна наука*. 2020. № 1. С. 92–95.
2. Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Особливості функціонування системи недержавних страхових пенсійних фондів в Україні. *Економічний форум*. 2020. № 1. С. 135–140.

3. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhzet/zvity/> (дата звернення: 14.03.2020 р.)
4. Пенсійний фонд можуть ліквідувати: що буде з пенсіями. URL: https://24tv.ua/pensiyiniy_fond_mozhut_likviduvati_shho_bude_z_pensiyami_n1289333 (дата звернення: 14.03.2020 р.)
5. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення: 14.03.2020 р.)
6. Нацкомфінпослуг: сайт. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/NPF/2865.html> (дата звернення: 15.03.2020 р.)
7. Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення: Законопроект від 27.12.2019 р. № 2683. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67794 (дата звернення: 15.03.2020 р.)
8. Недержавні пенсійні фонди в Україні об'єдналися у асоціацію. URL: <https://mind.ua/news/20207402-nederzhavni-pensijni-fondi-v-ukrayini-ob-ednalisya-u-asociaciyu> (дата звернення: 15.03.2020 р.)

УДК 331.101.36

ЗАЛУЧЕНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЇ

І. Р. Калько, О. В. Марценюк

Анотація. У статті досліджено проблематику збереження ефективної діяльності підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища за допомогою збільшення залученості персоналу. Проаналізовано актуальність розвитку залученості персоналу на основі закордонного досвіду та можливості його впровадження в українських компаніях. Згруповано основні драйвери залученості персоналу з урахуванням їх впливу на формування лояльності споживачів.

Ключові слова: залученість персоналу, діяльність організації, драйвера залученості.

Вступ. Сучасне бізнес-середовище характеризується досить високим рівнем конкуренції майже за всіма напрямками діяльності компаній, а саме ведеться боротьба за ресурси, ринки збуту, технології, споживачів, проте найціннішим у цій боротьбі залишається висококваліфікований персонал. Адже будь-яке ефективне функціонування організації неможливе без компетенцій, навичок та вмій працівників. Пріоритетною метою будь-якої організації стає необхідність домогтись досягнення поставленої цілі із зацікавленням персоналу у виконанні поставлених завдань та орієнтацією на примноження добробуту усього підприємства за допомогою способів залучення персоналу таких, як розуміння професійних перспектив, кар'єрного зростання, що може забезпечити система розвитку персоналу. Таким чином, підвищення залучення персоналу з метою розвитку організації є актуальним для підприємств.

Одним з перших дослідників терміну «залученості персоналу» вважається Вільям Кан, за яким це працівники фізично та емоційно прив'язані до робочого місця та ролі. В подальшому його напрацювання стали підґрунтям для багатьох дослідників, що почали вносити термін «залученість персоналу» в поле зору численних компаній як потенційний спосіб підвищення рентабельності. Проблематика залученості персоналу висвітлювалось в працях Ф. Херцберга, О. Л. Чуланової, С. М. Гвоздева, Г. Г. Савіної, О. Ю. Славогородської та ін.

Отже, метою статті є характеристика методів залученості персоналу, аналіз їх практичного застосування, а також формулювання рекомендацій щодо оцінювання залученості персоналу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед актуальних проблем, що постають перед сучасними компаніями є мінливість та нестабільність економіки. Зокрема, лідери таких компаній розуміють, що забезпечити стійкість організації до будь-яких перепадів може залученість персоналу, яка може буди досягнута за допомогою підвищення рівня задоволеності компанією потреб своїх працівників, вони довше залишатимуться з нею. Проте, варто оцінювати два аспекти даного явища. Адже при будь-